

3. Sfera społeczna – warunki życia ludności.

3.1. Ludność, zasoby pracy i ich wykorzystanie.

3.1.1. Ludność i obszar gminy na tle województwa podlaskiego i powiatu Hajnowskiego.

Gmina Białowieża obejmuje obszar 20320 ha, co stanowi 1,0 % powierzchni województwa podlaskiego i 12,5 % powierzchni powiatu hajnowskiego.

Liczba ludności gminy w 1998 r. wynosiła 2919 osób, co stanowiło 0,23 % ludności województwa podlaskiego (0,56 % ludności wiejskiej województwa) oraz 5,4 % ludności powiatu hajnowskiego (10,4 % ludności wiejskiej powiatu).

Na 1 km² powierzchni przypada w gminie 14,3 osób (w woj. podlaskim 61, zaś w powiecie hajnowskim 33 osoby).

W strukturze płci ludności, kobiety w liczbie 1432, stanowiły 49 % ogółu ludności (w województwie kobiety stanowią 50,8 % a na terenach wiejskich 49 %, w powiecie kobiety stanowią 50,8 % a na terenach wiejskich 49 %, w powiecie kobiety stanowią 50,9 % a na terenach wiejskich 49,9%) Na 100 mężczyzn przypada w gminie 96 kobiet (w woj. przypada ich 103,3 w tym na terenach wiejskich 96,5, zaś w powiecie 103,8 w tym na terenach wiejskich 99,6).

Administracyjnie gmina dzieli się na 8 sołectw, w których jest 12 miejscowości.

Ludność rolnicza stanowi w gminie 53,5 % ludności ogółem. Jest to jeden z najniższych wskaźników wśród gmin wiejskich województwa podlaskiego.

3.1.2. Ogólne tendencje demograficzne.

Zaludnienie gminy w latach 1946 – 1998 kształtowało się następująco:

1946 r. – 3804 osoby,

1950 r. – 3150 osób,
 1960 r. – 3580 osób,
 1970 r. – 3577 osób,
 1978 r. – 3514 osób,
 1988 r. – 3276 osób,
 1998 r. – 2919 osób,

W całym powojennym okresie stan ludności gminy systematycznie maleje. W latach 1946 – 1998 stan ludności uległ zmniejszeniu o 885 osób tj. o 23,3 % i jest to proces zmieniający się w poszczególnych okresach.

Zmiany ludnościowe w latach 1946 – 1998 kształtowały się następująco:

- w latach 1947 – 1950 ubyło 654 mieszkańców tj. średniorocznie 163 osoby,
- w latach 1951 – 1960 przybyło 430 mieszkańców tj. średniorocznie 43 osoby,
- w latach 1961 – 1970 ubyło zaledwie 3 mieszkańców,
- w latach 1971 – 1978 ubyło 63 mieszkańców tj. średniorocznie 8 osób,
- w latach 1979 – 1988 ubyło 238 mieszkańców, tj. średniorocznie 24 osoby,
- w latach 1989 – 1998 ubyło 357 mieszkańców, tj. średniorocznie 36 osób,

Rozmieszczenie ludności na terenie gminy jest nierównomierne i zmieniające się, jak pokazuje to analiza stanu ludności na przestrzeni ostatnich 2 lat zawarta w tabeli 14.

Tabela nr 14.

Lp	Miejscowość	Lata				Zmiany w latach 1971 - 1999	
		1970	1978	1988	1999	Osoby	1970 = 100 %
1	2	3	4	5	6	7	8
	Gmina ogółem	3577	3514	3276	2919	-658	81,6
1.	Białowieża (Stoczek)	1962	1953	1769	2052 1/	-589	77,7 1/
2.	Budy	141	115	103	71	-70	50,4
3.	Czerlonka	103	106	147	127	-24	113,3
4.	Podolany	310	307	238	-	-	50,6
5.	Pogorzelce	91	85	82	66	-25	72,5
6.	Teremiski	170	157	105	86	-84	50,6
7.	Zastawa	679	615	659	-	-	-
8.	Grudki	121	176	224	234	+ 113	193,4

1/ w 1999 r. uwzględniono ze wsią Zastawie.

Źródło: a) Ludność i zasoby mieszkaniowe w latach 1946 – 1974 według podziału administracyjnego z 1 czerwca 1975 r. GUS Warszawa 1976 r.

b) Spisy Powszechne 1970, 1978, 1988,

c) Dane Urzędu Gminy w Białowieży,

W analizowanym okresie lat 1970 – 1998 największe ubytki ludności notuje się we wsiach: Białowieża, Termiski, Budy, natomiast we wsi Grudki notuje się prawie 100 % wzrost liczby mieszkańców.

Odzwierciedleniem ciągłego spadku liczby ludności gminy są dane dotyczące ruchu naturalnego i migracji, jakie miały miejsce w ostatnich latach na terenie gminy, zilustrowane w tabelach 15 i 16.

**Ruch naturalny ludności gminy Białowieża
w latach 1988 - 1997**

Tabela nr 15.

Lp.	Wyszczególnienie	Lata				
		1988	1990	1995	1996	1997
1	2	3	4	5	6	7
1.	Małżeństwa zawarte – w liczbach bezwzględnych	9	17	9	11	14
	- na 1000 ludności	3	5,1	3,3	4,1	5,3
2.	Urodzenia żywe – w liczbach bezwzględnych	28	27	22	25	39
	- na 1000 ludności	9,4	8,2	8,1	9,3	14,7
3.	Zgony w liczbach bezwzględnych	31	64	67	61	50
	- na 1000 ludności	10,5	19,5	24,7	22,8	18,9
4.	Przyrost naturalny w liczbach bezwzględnych	-3	-37	-45	-36	-11
	- na 1000 ludności	-1,0	-11,3	-16,6	-13,5	-4,2

Źródło: Roczniki Statystyczne woj. białostockiego.

**Migracja ludności w gminie Białowieża
w latach 1988 - 1997**

Tabela nr 16.

Lp.	Wyszczególnienie	Lata				
		1988	1990	1995	1996	1997
1	2	3	4	5	6	7
1.	Napływ ludności ogółem	37	68	50	45	44
	w tym: z miast	20	-	35	26	26
	ze wsi	17	-	15	18	18
	z zagranicy	-	-	-	-	-
2.	Odływ ludności ogółem	76	46	36	45	53
	w tym; do miast	51	-	24	32	39
	do wsi	19	-	12	13	13
	za granicę	6	-	-	-	1
3.	Saldo migracji	-39	+ 22	+14	0	-9

Źródło: Roczniki Statystyczne woj. białostockiego.

3.1.3. Struktura płci ludności gminy.

Struktura płci ludności gminy Białowieża zmieniała się w latach 1946 – 1998 w sposób następujący:

Tabela nr 17.

Lata	Razem	Mężczyźni		Kobiety		Kobiety na 100 mężczyzn
		Ogółem	%	Ogółem	%	
1	2	3	4	5	6	7
1946	3804	1729	45,5	2075	54,5	120
1950	3150	1471	46,7	1679	53,3	114
1960	5380	1802	50,3	1778	49,7	99
1970	3577	1906	53,3	1671	46,7	88
1988	3276	1197	54,9	1479	45,1	82
1996	2947	1519	51,5	1428	48,5	94
1997	2938	1520	51,7	1418	48,3	93
1998	2919	1487	50,9	1432	49,1	96

Źródło: a) Ludność i zasoby mieszkaniowe w latach 1946 – 1974 według podziału administracyjnego kraju z 1 czerwca 1975 r. GUS Warszawa 1976 r.

b) Roczniki Statystyczne województwa białostockiego.

c) Ludność w województwie podlaskim w 1998 r. US Białystok 1999 r.

Na przestrzeni lat 1946 – 1998 notuje się systematyczny spadek udziału kobiet w wyniku czego nastąpiła deformacja płci. Na 100 mężczyzn przypada dziś w gminie 96 kobiet (103,2 w województwie podlaskim).

3.1.4. Struktura wieku ludności.

W strukturze wieku ludności zamieszkałej w gminie Białowieża zaszły w latach 1988 – 1998 następujące zjawiska:

- spadł udział ludności grupy przedprodukcyjnej (0 – 17 lat)
- wzrósł udział ludności grupy produkcyjnej (18 – 59/64 lat)
- wzrósł udział ludności poprodukcyjnej (60 / 65 i więcej lat)

Bardzo niepokojącym zjawiskiem jest spadek liczby dzieci i młodzieży w wieku 0 – 17 lat.

Ludność w gminie Białowieża według wieku w latach 1988 – 1998.

Tabela nr 18

Lp.	Wiek	1988		1998		Zmiany w latach 1988 - 1998	
		Ogółem	%	Ogółem	%	Osoby	1988 = 100%
1	2	3	4	5	6	7	8
	Ogółem	3327 1/	100,0	2919	100,0	-357	89,1
	mężczyźni	1797	54,9	1487	50,9	-310	82,7
	w tym: kobiety	1479	45,1	1432	49,1	-47	96,8
1.	wiek przedprodukcyjny ogółem (0-17 lat)	984	29,6	743	25,5	-241	75,5
	w tym: 0 – 17 lat M.	631	64,1	432	58,1	-199	68,5
	0 – 17 lat K	353	35,9	311	41,9	-42	88,1
2.	wiek produkcyjny ogółem	1706	51,3	1542	52,8	-164	90,4
	w tym: 18 – 64 lat M.	709	41,6	844	54,7	+135	119,0
	18 - 59 lat K	997	58,4	698	45,3	-299	70,0
3.	wiek poprodukcyjny ogółem	637	19,1	634	21,7	-3	99,5
	w tym: 65 i więcej lat M.	199	31,2	211	33,3	+12	106,0
	60 i więcej lat K	438	68,8	423	66,7	-15	96,6

Uwaga: 1/ dane ze Spisu Powszechnego 1988 r.

Źródło: a) Spis Powszechny z 1998 r.

b) Ludność w województwie podlaskim w 1998 r. US Białystok 1999 r.

W wyniku zmian w strukturze wieku ludności polegających na spadku udziału ludności w wieku produkcyjnym spadł w gminie współczynnik obciążenia demograficznego, liczonego ilością osób w wieku nieprodukcyjnym przypadających na 1000 osób w wieku produkcyjnym. Otóż w 1998 r. na każde 1000 osób w wieku produkcyjnym przypadły w gminie 893 osoby w wieku nieprodukcyjnym, podczas gdy w 1988 r. współczynnik ten kształtował się na poziomie 950 osób. W województwie podlaskim współczynnik ten wynosi w 1998 r. 745,5 zaś w powiecie hajnowskim 805,9.

3.1.5. Pracujący.

W 1997 r. liczba ludności pracującej w gminie wynosiła 1154 osób, co stanowiło 39,5 % ogółu ludności, z tego w rolnictwie indywidualnym pracowało 506 osób, co stanowiło 32 % ludności z użytkownikiem gospodarstwa rolnego.

Z terenu gminy pracowało poza rolnictwem indywidualnym 648 osób, w tym 325 kobiet.

Struktura pracujących według Sekcji EKD była następująca:

Tabela nr 19

Sekcje EKD 1	Zatrudnienie	
	Razem 2	% 3
OGÓŁEM	648	100,0
W tym:		
- rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo,	67	10,3
- działalność produkcyjna,	27	4,2
- zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, wodę	7	1,1
- budownictwo	57	8,8
- handel i naprawy	40	6,2
- hotele i restauracje	50	7,7
- transport, składowanie, łączność	14	2,2
- pośrednictwo finansowe	2	0,3
- obsługa nieruchomości	51	7,9
- administracja publiczna i obrona narodowa	34	5,2
- edukacja (obejmująca również naukę)	105	16,2
- ochrona zdrowia i opieka socjalna	91	14,0
- pozostała działalność usługowa	103	15,9

Źródło; Rynek pracy w województwie białostockim w latach 1996 – 1997,
US Białystok 1998 r.

W strukturze zatrudnienia poza rolnictwem indywidualnym największy udział w zatrudnieniu posiada edukacja (16,2 %), pozostałe działy (15,9 %) i ochrona zdrowia (14 %). Na uwagę zasługuje zatrudnienie w działalności hotelarskiej i restauracyjnej (7,7 %) oraz leśnictwie (10,3 %).

3.1.6. Problem bezrobocia.

Wprowadzenie mechanizmów gospodarki rynkowej zmieniło w zasadniczy sposób sytuację na rynku zatrudnienia. Po wieloletnim okresie występowania niedoboru pracowników (niezależnie od bezrobocia ukrytego) nastąpiło radykalne zmniejszenie zatrudnienia. W wyniku tego od 1990 r. obserwuje się wzrost bezrobocia. Aż do 1995 r. utrzymuje się ono na wysokim poziomie.

W latach 1996 – 1997 nastąpił spadek bezrobocia. Jedną z przyczyn jest zmiana przepisów o statusie bezrobotnego.

W latach 1992 – 1997 liczba bezrobotnych w gminie kształtowała się następująco:

1992 – 127 osób,

1993 – 181 osób,

1994 – 177 osób,
 1995 – 193 osoby,
 1996 – 138 osób,
 1997 – 109 osób,
 1998 – 125 osób,
 1999 – 119 osób,

Liczba i struktura bezrobotnych w 1997 r. kształtowała się następująco:

Tabela nr 20

Wyszczególnienie	Osoby	%
Ogółem	109	100,0
W tym;		
- kobiety	56	51,4
- absolwenci	5	4,6
- zwolnieni z przyczyn zakładu pracy	-	-
- bez prawa do zasiłku	79	72,5
- w wieku 18 – 44 lata	78	71,6
- pozostający bez pracy powyżej 12 miesięcy	39	35,8

Źródło: Rynek pracy w województwie białostockim w latach 1996 – 1997,
 US Białystok 1998 r.

Ogólnie biorąc bezrobotnymi są głównie ludzie młodzi, a spośród zarejestrowanych 35,8 % bezrobotnych pozostawało bez pracy dłużej niż 12 miesięcy. Udział bezrobotnych w grupie ludności produkcyjnej stanowi 7,1 %.

3.1.7. Charakterystyka ludności rolniczej w indywidualnych gospodarstwach rolnych.

3.1.7.1. Niektóre dane demograficzne ludności w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego (łącznie z działkami rolnymi) w gminie Białowieża w 1996 r. na tle ludności wiejskiej byłego woj. Białostockiego.

Tabela nr 21

Wyszczególnienie	Byłe województwo (wieś)	gmina Białowieża
1	2	3
1. Ludność wiejska ogółem	254834	2947
w tym: mężczyźni	128555	1519
kobiety	126279	1428
2. Ludność zamieszkała w gospodarstwach domowych z uż. gospodarstwa rolnego (działki rol.)	191391	1577
w tym: mężczyźni	98181	795
kobiety	93210	782

1	2	3
3. Pracujący (pow. 14 lat życia) w gosp. domowych z uż. gosp. rolnego	125710	910
w tym; w swoim gospodarstwie rolnym	105347	506
poza swoim gospodarstwem rolnym	20363	404
4. Bezrobotni w gosp. dom. Z uż. gosp. rolnego	1318	35
5. Bierni zawodowo w gosp. dom. z uż. gosp. rolnego ogółem	64364	632
w tym: 0 – 14 lat	42278	220
15 lat i więcej	22085	412
6. Pełnozatrudnieni w ind. gosp. rolnych tj. w gosp. pow. 1 ha	79879	111
w tym mężczyźni	45409	65
kobiety	34470	46

Źródło: Powszechny Spis rolny 1996 r. US Białystok 1997 r.

Jak wynika z tabeli 21 ludność z użytkownikiem gospodarstwa rolnego stanowiła 53,5 % ludności gminy. We wsiach w byłym województwie ludność rolnicza stanowiła 75,1 %.

Aktywność zawodowa ludności rolniczej (licząc łącznie z bezrobotnymi, którzy są gotowi do podjęcia pracy) wynosiła w gminie 59,9 %, z tego aktywność zawodowa w swoich gospodarstwach rolnych wynosiła 32,1 %. Odpowiednie wskaźniki we wsiach byłego województwa wynosiły 66,4 % i 55 %.

3.1.7.2. Wykształcenie ludności rolniczej

Ludność w wieku 15 i więcej lat zamieszkała w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego (działki rolnej) według poziomu wykształcenia w 1996 r. w gminie Białowieża na tle byłego województwa białostockiego.

Tabela nr 22

obszar	ludność ogółem	wykształcenie						
		Wyższe	Police – alne	Śred. zaw.	Śred. ogólne	Zasd. zawodowe	Podst.	Podst. nie ukończ.
1	2	3	4	5	6	7	8	9
województwo	179854	4309	2591	23960	6857	34613	78474	29050
%	100,0	2,4	1,5	13,4	3,8	19,2	43,6	16,2
w tym: mężczyźni	91668	1969	579	12245	2038	22813	41025	10999
%	100,0	2,1	0,6	13,4	2,2	24,9	44,8	12,0
kobiety	88186	2340	2012	11715	4819	11800	37449	18051
%	100,0	2,6	2,3	13,3	5,5	13,4	42,5	20,4

1	2	3	4	5	6	7	8	9
województwo wieś	151963	2470	1592	17434	4509	29254	69614	27090
%	100,0	1,6	1,0	11,5	3,0	19,3	45,8	17,8
w tym: mężczyźni	78023	1116	354	9015	1308	19237	36706	10287
%	100,0	1,4	0,5	11,6	1,7	24,6	47,0	13,2
kobiety	73940	1354	1238	8419	3201	10017	32908	16803
%	100,0	1,8	1,7	11,4	4,3	13,6	44,5	22,7
gmina Białowieża	1366	66	22	344	62	206	444	222
%	100,0	4,8	1,6	25,2	4,5	15,1	32,5	16,3
w tym: mężczyźni	683	28	5	195	11	147	218	79
%	50,0	4,1	0,7	28,6	1,6	21,5	31,9	11,6
kobiety	683	38	17	149	51	59	226	143
%	50,0	5,6	2,5	21,8	7,5	8,6	33,1	20,9

Ludność rolnicza zamieszkująca gminę Białowieża jest lepiej wykształcona niż ludność rolnicza zamieszkująca byłe województwo białostockie.

Wykształcenie wyższe posiada w gminie 4,8 % ludności rolniczej (1,6 % na wsiach byłego województwa), policealne 1,6 (1,0 % we wsiach b. woj.)

Także z wykształceniem średnim jest tu większy odsetek niż we wsiach byłego województwa.

Podobnie, jak we wsiach b. woj. kobiety w gminie są lepiej wykształcone niż mężczyźni. Wśród kobiet wyższe wykształcenie posiada 5,6 % (mężczyźni 4,1 %)

Wśród ludności nie posiadającej wykształcenia podstawowego dominują kobiety, ale ogólny odsetek ludności bez wykształcenia podstawowego jest w gminie niższy niż we wsiach byłego województwa białostockiego.

3.2. Zasoby i warunki mieszkaniowe.

3.2.1. Zasoby mieszkaniowe na tle byłego województwa białostockiego.

Zasoby mieszkaniowe gminy Białowieża na tle zasobów mieszkaniowych województwa podlaskiego oraz podstawowe wskaźniki mieszkaniowe w 1997 r. ilustrują następujące dane:

Tabela nr 23

Wyszczególnienie	Woj. podlaskie	Powiat Hajnowski	Gmina Białowieża	Udział gminy - Białowieża	
				4 : 2	4 : 3
1	2	3	4	5	6
Mieszkania	373033	19627	1053	0,28	5,36
Izby	-	-	3837	-	-
Pow. użytkowa mieszkańców (m ²)	24023325	1216874	70179	0,29	5,76
Przeciętne:					
liczba mieszkań na 1000 M	304,8	361,3	360,7	118,3	99,8
liczba izb w mieszkaniu			3,6		
pow. uz. mieszkania w m ² /osobę	20,0	22,6	27,1	135,5	119,9
liczba osób w mieszkaniu	3,28	2,75	2,46	75,0	89,5
liczba osób na izbę			0,68		
pow. uz. mieszkania w m ²	64,4	62,0	66,6	103,4	107,4

Źródło: a) Rocznik Statystyczny woj. podlaskiego 1997, US Białystok 1998 r.

W 1997 r. zasoby mieszkaniowe gminy Białowieża liczyły 1053 mieszkania, 3837 izb o łącznej powierzchni użytkowej 70179 m².

Udział gminy w zasobach województwa podlaskiego stanowił 0,28 %, zaś w zasobach powiatu hajnowskiego 5,36 %. Ilościowe zasoby gminy w przeliczeniu na 1000 mieszkańców były wyższe niż średnio w województwie podlaskim i wynosiły 360,7 mieszkań (w województwie podlaskim 304,8) i nieco niższe niż w powiecie hajnowskim (361,3). W gminie były także większe przeciętne mieszkania niż w województwie i w powiecie.

3.2.2. Zmiany zasobów mieszkaniowych w gminie w latach 1970 – 1997.

Tabela nr 24

Wyszczególnienie	1970	1978	1988	1997	Zmiany w latach 1970 - 1997	
					liczba	1970 =100
1	2	3	4	5	6	7
Mieszkania	978	964	1031	1053	+ 75	107,7
Izby	3168	3131	3730	3837	+ 669	121,1
Pow. użytkowa	59642	65836	68114	70179	+ 10537	117,7

źródło: Roczniki statystyczne woj. białostockiego i Spisy Powszechne

W okresie 27 lat (1971 – 1997) liczba mieszkań w gminie wzrosła o 75. Ruch budowlany był zatem niewielki. Średniorocznie przybywało niecałe 3 mieszkania.

Stan zasobów mieszkaniowych w poszczególnych wsiach w latach 1970 – 1997 wskazuje, że tylko w niektórych wsiach wzrosła ich ilość (Białowieża, Czerlonka, Zastawa, Grudki, Pogorzelce). W pozostałych wsiach ich stan uległ zmniejszeniu – najwięcej we wsiach Podolany i Budy.

Stan zasobów mieszkaniowych w latach 1970 – 1997 ilustruje tabela 25.

Tabela nr 25

Lp	Miejscowość	1970	1988	1998	Zmiany w l. 1970 - 1998	
					Ilość	1970 =100
1	2	3	4	5	6	7
	Gmina ogółem	978	1031	1053	+ 75	107,7
	Wsie:					
1.	Białowieża	485	511	528	+ 43	108,9
2.	Budy	41	34	30	- 11	73,2
3.	Czerlonka	32	45	47	+ 15	146,9
4.	Podolany	96	87	70	- 26	72,9
5.	Pogorzelce	26	27	28	+2	107,7
6.	Teremiski	43	35	30	- 13	69,8
7.	Zastawa	204	224	240	+ 36	117,6
8.	Grudki	37	68	80	+ 43	216,2

Źródło: Spisy Powszechne 1970, 1988, dane Urzędu Gminy.

3.2.3. Zmiana warunków mieszkaniowych wynikająca z potencjału mieszkaniowego.

Wraz ze wzrostem ilości mieszkań – przy jednoczesnym spadku liczby mieszkańców gminy, obserwuje się zmiany w podstawowych wskaźnikach mieszkaniowych, świadczących o poprawie sytuacji mieszkaniowej ludności gminy. Zagadnienie to ilustruje tabela 26.

Tabela nr 26

Wyszczególnienie	1970	1978	1988	1997	1970=100
1	2	3	4	5	6
- liczba mieszkań na 1000 M	273,4	274,3	314,7	360,7	131,9
- liczba izb w mieszkaniu	3,2	3,2	3,6	3,6	112,5
- pow. uż. mieszkania w m ²	61,0	68,3	66,1	66,6	109,2
- liczba osób w mieszkaniu	3,65	3,65	3,17	2,46	67,4
- liczba osób na izbę	1,01	1,12	0,88	0,68	67,3
- pow. uż. w m ² na osobę	16,7	18,7	20,8	27,1	162,3

Źródło: Obliczenia własne na podstawie materiałów statystycznych.

3.2.4. Jakość mieszkań.

O jakości mieszkań świadczy ich okres budowy, jakość materiałów budowlanych, jak też wyposażenie w podstawowe urządzenia infrastruktury technicznej.

Brak jest aktualnych danych statystycznych, by można było ocenić dokładnie ten stan. Ostatnie dane pochodzą ze Spisu Powszechnego z 1988 r. dlatego też nie są one dziś miarodajne, gdyż od tamtego czasu wiele się zmieniło w gminie w zakresie wyposażenia mieszkań i poprawy ich stanu technicznego.

Pewne światło na jakość mieszkań w gminie może rzucić analiza danych dotyczących zasobów mieszkaniowych gospodarstw rolnych z Powszechnego Spisu Rolnego z 1996 r. Analiza tej grupy zasobów mieszkaniowych jest w miarę reprezentatywna, gdyż 53,5 % ludności gminy zamieszkuje w gospodarstwach domowych z użytkownikiem gospodarstwa rolnego.

Z danych spisowych wynika, że w gminie w 1996 r. było 683 gospodarstw rolnych, których właściciele posiadali 259 budynków mieszkalnych. Przyjmuje się, że każde gospodarstwo rolne posiada mieszkanie, czyli mieszkań rolniczych było 683. W mieszkaniach zamieszkiwało 1577 osób, czyli w 1 mieszkaniu zamieszkuje 2,3 osoby (średnio w gminie w 1 mieszkaniu 2,46 osób). Na 1000 mieszkańców ludności rolniczej przypada 433 mieszkania (360,7 w całej gminie).

Wiek zasobów mieszkaniowych

Tabela nr 27

Okres budowy	Gmina		Wsie byłego województwa białostockiego	
	Ogółem	%	Ogółem	%
1	2	3	4	5
Razem	259	100,0	46242	100,0
- przed 1944 r.	107	41,3	8464	18,3
1945 – 1960	81	31,3	14415	31,2
1961 – 1970	26	10,0	8596	18,6
1971 – 1980	28	10,9	8097	17,5
1981 – 1990	12	4,6	5201	11,2
1991 – 1996	5	1,9	1488	3,2

Źródło: Powszechny Spis Rolny 199 r. US. Białystok 1998 r.

W gminie Białowieża udział mieszkań ludności rolniczej wybudowanych przed 1944 r. jest o wiele wyższy niż średnio we wsiach byłego województwa białostockiego i wynosi aż 41,3 %. Jest to jeden z najwyższych wskaźników w

gminach wiejskich województwa. Wynika z tego, że substancja mieszkaniowa rolników jest w bardzo złym stanie technicznym. Z lat 1981 – 1996 pochodzi zaledwie 6,5 % mieszkań.

Wypożyczenie mieszkań w instalacje sanitarne i inne urządzenia komunalne stanowi jeden z podstawowych elementów wartości zasobów mieszkaniowych. Sytuację w gminie w tym zakresie można częściowo ocenić na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego z 1996 r. przedstawiającego stan wyposażenia indywidualnych gospodarstw rolnych.

Wypożyczenie indywidualnych gospodarstw rolnych w podstawowe urządzenia komunalne na tle byłego województwa białostockiego.

Tabela nr 28

Urządzenia komunalne	Byłe woj. białostockie				Gmina Białowieża	
	Ogółem		w tym wsie		razem	%
	Razem	%	Razem	%		
1	2	3	4	5	6	7
Liczba gospodarstw rolnych (łącznie z działkami rolnymi)	66805	100,0	56240	100,0	683	100,0
w tym posiadające:						
a) wodociąg sieciowy	26266	39,3	22570	40,1	173	25,3
b) wodociąg zagrodowy	8924	13,4	8098	14,4	14	2,0
c) kanalizację sieciową	1142	1,7	450	0,8	3	0,4
d) kanalizację do dołu gnilnego	25536	38,2	22121	39,3	151	22,1
e) sieć elektryczną 380 V	39023	58,4	35145	62,5	111	16,3
f) korzystający z gazu z butli	26383	39,5	22532	40,1	111	16,3
g) posiadający telefon	12781	19,1	10389	18,5	113	16,5

Źródło: Powszechny Spis Rolny 1996 r. US Białystok 1997 r.
Obliczenia własne.

Z powyższych danych wynika, że gospodarstwa rolne (w tym mieszkania) ludności rolniczej w gminie Białowieża są gorzej wyposażone niż średnio gospodarstwa rolne w byłym województwie białostockim.

3.3. Urządzenia obsługi ludności

3.3.1. Oświata i wychowanie.

- a) sytuacja w szkolnictwie podstawowym i placówkach wychowania przedszkolnego w latach 1988 / 89 i 1997 / 98 w gminie Białowieża przedstawia się następująco:

Tabela nr 29

Lp.	Wyszczególnienie	1988/89	1997/98
1	2	3	4
1.	Placówki wychowania przedszkolnego ogółem	2	1
	w tym:		
	- przedszkola	1	1
	- oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych	1	-
2.	Oddziały wychowania przedszkolnego	4	2
	w tym; w przedszkolu	3	2
	w oddziałach przedszkoli przy szkołach	1	-
3.	Dzieci w przedszkolach i oddziałach przedszkoli	122	61
	w tym; w przedszkolu	95	61
	w oddziałach przedszkoli przy szkołach	27	-
4.	Nauczyciele w przedszkolach	7	6
	w tym; w przedszkolu	6	6
	w oddziałach przedszkoli przy szkołach	1	-
5.	Szkoły podstawowe	1	1
	w tym z klasami I - VIII	1	1
6.	Uczniowie	364	320
7.	Pomieszczenia do nauczania ogółem'	12	18
	w tym izb lekcyjnych	-	11
8.	Oddziały szkolne	15	16
9.	Nauczyciele	15	20
10.	Liczba uczniów na pomieszczenie	30	18
11.	Liczba uczniów na 1 oddział	24	20
12.	Absolwenci w poprzednim roku	41	49

Źródło: Roczniki Statystyczne województwa białostockiego 1989 i 1998 r.

W latach 1988 – 1997 nastąpiło zmniejszenie o 1 placówkę wychowania przedszkolnego. Liczba dzieci objętych opieką przedszkolną spadła ze 122 w 1988 r. do 61 w roku szkolnym 1997 / 98.

Spadło też zatrudnienie w opiece przedszkolnej.

Nie zmieniła się baza szkolnictwa podstawowego. Na terenie gminy istnieje 1 szkoła Podstawowa w Białowieży, w której w roku szkolnym 1998 / 99 kształciło się 321 uczniów (na rok 1999 / 2000 – zapisanych jest 246 uczniów).

Pozostała charakterystyka szkoły:

- ilość oddziałów (klas) – 16 w r. 1998/99 i 14 w r. 1999 /2000,
- ilość nauczycieli – 27 w r. 1998 / 99 i pozostaje bez zmian,
- pracownicy administracyjni – 2 w r. 1998/99 i pozostaje bez zmian,
- pracownicy obsługi – 12 + 3 palaczy sezonowych i pozostaje bez zmian,

stan techniczny obiektów jest zły, szczególnie budynek zlokalizowany u zbiegu ulic Parkowej i Waszkiewicza wymaga kapitalnego remontu.

b) Szkolnictwo ponadpodstawowe.

W zakresie szkolnictwa ponadpodstawowego funkcjonuje w Białowieży Zespół Szkół Leśnych kształcący 371 uczniów.

Jest to obiekt o znaczeniu regionalnym i posiada:

- 12 oddziałów,
- 371 uczniów,
- 35 nauczycieli,
- 70 pracowników,
- szkoła przygotowuje do zawodu leśnika,
- budynki szkolne wymagają remontu

c) Gimnazjum utworzone w 1999 r.

3.3.2. Kultura.

Sytuację w gminie w latach 1990 – 1997 przedstawia poniższe zestawienie dotyczące sieci placówek bibliotecznych, jak też ilości imprez kulturalnych organizowanych w gminie.

Tabela nr 30

Lp.	wyszczególnienie	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Placówki biblioteczne	7	5	6	5	5	4	5	5
2.	Księgozbiór (tys. woluminów)	14,3	13,7	13,9	13,7	14,7	15,0	15,8	16,3
3.	Czytelnicy	718	792	728	678	739	773	804	750
4.	Wypożyczenia (tys. wol.)	13,9	13,5	14,4	16,8	15,8	17,0	15,5	15,3
5.	Księgozbiór na 1000 M.	4470	4335	4400	4336	4667	5062	5356	5552
6.	Liczba ludności na								
7.	1 placówkę biblioteczną	469,7	634	526,5	631	591,8	592,6	589	588
8.	wypożyczenia na 1 czytelnika	19,3	17,0	19,8	24,8	21,4	22,0	19,3	20,4
9.	Instytucje kultury	-	-	-	4	-	4	-	1
10.	Imprezy zorganizowane				131		160		42
11.	Uczestnicy imprez				7620		8523		20510

Źródło: a) Kultura w województwie białostockim w latach 1990 – 1995
US Białystok 1996 r.

b) Roczniki Statystyczne woj. białostockiego 1997, 1998

Pomimo zauważalnego w województwie spadku zainteresowania czytelnictwem, w gminie Białowieża jest ono stabilne od 1990 r. z lekkim trendem wzrastającym.

Organizacją życia kulturalnego w gminie zajmuje się Białowieski Ośrodek Kultury, który posiada także bibliotekę, zatrudniającą łącznie 3 osoby.

Na terenie gminy w 1997 r. zorganizowano 42 imprezy kulturalne, w których wzięło udział 20510 osób.

Biblioteki publiczne.

Zgodnie z Uchwałą Rady gminy w Białowieży nr XXIII/133/97 z dnia 21.03.1997 roku w sprawie połączenia instytucji kultury, Gminną Bibliotekę Publiczną w Białowieży połączono z Białowieskim ośrodkiem Kultury z dniem 31.03.1997 roku.

Domy Kultury (świetlice, kluby) ich charakterystyka, rodzaj działalności.

Zgodnie z uchwałą Rady Gminy w Białowieży Nr XXIII/134/97 z dnia 21.03.1997 roku w skład Białowieskiego Ośrodka Kultury wchodzi:

- 1) Wiejskie kluby Kultury – w Podolanach, Pogorzalcach, Teremiskach, i Budach.
- 2) Kino „Żubr” o liczbie miejsc 156, w sali kinowej odbywają się również inne imprezy okolicznościowe (koncerty, konferencje)
- 3) Gminna Biblioteka Publiczna, która nie posiada w swoim rejonie działania żadnych punktów bibliotecznych ani filii bibliotecznych. Mieści się w pomieszczeniach BOK. Posiada wypożyczalnię książek dla dorosłych. Księgozbiór biblioteki liczy ogółem 16042 woluminy. Rocznie bibliotekę odwiedza około 17000 osób – czytelników prasy i książek. Przeciętnie w roku zarejestrowanych jest około 750 czytelników.

Białowieski Ośrodek Kultury prowadzi bardzo szeroką działalność kulturalną.

Tradycje kulturowe. (etnograficzne)

Imprezy organizowane w Białowieży cyklicznie od wielu lat:

- W pierwszą sobotę lipca organizowana jest impreza plenerowa „Noc Kupały” w której uczestniczy około 7000 osób nie tylko z Polski. Organizatorem imprezy jest Zarząd Gminy Białowieża – Białowieski Ośrodek Kultury oraz Zarząd Białoruskiego Towarzystwa Społeczno Kulturalnego w Białymstoku.
- „Koncert Kolęd” jest to koncert ekumeniczny: jak wiadomo Białowieża leży na pograniczu dwóch kultur i religii prawosławnej i katolickiej. Organizatorem imprezy jest Białowieski Ośrodek Kultury. Współorganizatorami imprezy są: kościół prawosławny i katolicki, Koło recytatorskie Schola przy kościele św. Teresy oraz Młodzieżowy Chór Prawosławny przy cerkwi św. Mikołaja.
- W dniu 01.06 odbywa się Złot Turystyczny „Powitanie lata” w którym uczestniczy około 100 dzieci i młodzieży w wieku od 12 – 15 lat. Jest to rajd rowerowy po Puszczy Białowieskiej, impreza krajoznawcza, ekologiczna oraz sportowo – turystyczna. Organizator Zarząd Oddziału PTTK w Białowieży. Współorganizator Białowieski Ośrodek Kultury oraz Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.

- W pierwszą sobotę października odbywa się „Białowieski Bieg Żubra”, jest to impreza międzynarodowa, sportowo – turystyczna a dziedzinami towarzyszącymi jest krajoznawstwo, folklor – śpiew i taniec ludowy. Organizatorem imprezy jest Towarzystwo Sportowe „Żubr” współorganizatorami są: Wójt gminy Białowieża i Białowieski Ośrodek Kultury, Nadleśniczy nadleśnictwa Białowieża, Dyrektor Zespołu Szkół Leśnych Dyrekcja Szkoły Podstawowej oraz Starostwo Powiatowe w Hajnówce. Szacunkowa liczba sportowców 150, odbiorców ok. 1500 osób.
- W dniach 5 – 8 czerwca Ogólnopolski Konkurs „Człowiek i Przyroda” Organizatorem imprezy jest Zespół Szkół Leśnych w Białowieży. Współorganizatorami imprezy są: Starostwo Powiatowe w Hajnówce, Regionalna Dyrekcja Lasów Państwowych w Białymstoku oraz Wójt gminy Białowieża - Białowieski ośrodek Kultury. Szacunkowa liczba wykonawców 100 osób, odbiorców – 500 osób.
- „Las w moich oczach” – konkursy plastyczne o zasięgu regionalnym, organizowane przez Nadleśnictwo Białowieża – Ośrodek Edukacji Leśnej „Jagiellońskie”.
- Na przełomie lipca i sierpnia w Białowieży odbywają się „Warsztaty artystystyczno – językowe”.
- W gminie działają 4 zespoły artystyczne, w których uczestniczy 50 osób, w tym 25 dzieci i młodzieży do 15 lat.
- Kościoły istnieją we wsi Białowieża:
 - Parafii Prawosławnej
 - Parafii katolickiej
 - Chrześcijan Baptystów,

3.3.3. Zdrowie i pomoc społeczna.

a) Ośrodek Zdrowia.

Na terenie gminy istnieje 1 gminny Ośrodek Zdrowia w Białowieży, który posiada:

- 1 poradnię ogólną,
 - poradnię D,
 - poradnię K,
 - poradnię stomatologiczną
- personel służby zdrowia stanowią :
- 2 lekarzy
 - 1 lekarz stomatolog,
 - 20 pielęgniarek (pracują także w Domu Pomocy Społecznej)

Na 10 000 mieszkańców przypada 3,4 lekarzy (w województwie podlaskim 23,4) 6,8, lekarzy dentystów, 68,1 pielęgniarek.

b) Zakłady opieki społecznej

W Białowieży istnieją:

- Dom Pomocy Społecznej na 71 miejsc,
- Dom Dziecka na 60 miejsc.

Ponadto w Urzędzie Gminy działa Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej.

c) Apteki.

W Białowieży jest 1 punkt apteczny mieszczący się w Gminnym Ośrodku Zdrowia.

3.3.4. Handel, gastronomia, usługi.

a) Handel.

Na sieć handlową w gminie składa się 27 sklepów o łącznej powierzchni sprzedażowej 1134 m², w tym istnieje 17 sklepów ogólnospożywczych o łącznej powierzchni sprzedażowej 695 m².

W gminie działa 1 stacja paliw, na terenie Nadleśnictwa Białowieża. Sklepy funkcjonują we wsiach: Białowieża (14), Teremiski (2), Budy, Czerlonka, Grudki (2), Podolany.

Ponadto na terenie gminy istnieją podmioty gospodarcze zajmujące się handlem obwoźnym.

b) Zakłady Gastronomiczne.

Na terenie wsi Białowieża istnieje kilka zakładów gastronomicznych zlokalizowanych głównie łącznie z miejscami noclegowymi. Działają następujące ogólnodostępne zakłady gastronomiczne:

- restauracja „Iwa” (obecnie w remoncie),
- restauracja „Żubrówka”,
- zakład gastronomiczno – noclegowy „Unikat”,
- bar „JVK”.

Ponadto żywieniem turystów zajmują się istniejące w Białowieży pensjonaty i domy wczasowe.

c) Usługi.

Na terenie gminy zarejestrowanych jest 131 podmiotów gospodarczych prowadzących działalność handlową, gastronomiczną i usługową dla ludności, w tym:

- w zakresie handlu – 21 podmiotów,
- w zakresie gastronomii – 5 podmiotów,
- w zakresie usług noclegowych – 6 podmiotów,

Szczegółowy zakres usług istniejących na terenie gminy Białowieża został omówiony w pkt. 4.2. niniejszego opracowania.

3.3.5. Turystyka i wypoczynek, sport.

a) Turystyka i wypoczynek.

Gmina Białowieża posiada unikatowe warunki przyrodnicze do świadczenia usług w zakresie turystyki i wypoczynku oraz nauki. Walory przyrodnicze gminy omówiono w pkt. 1 niniejszego opracowania.

Głównym elementem przyrodniczym gminy jest obszar Puszczy Białowieskiej z jej najcenniejszym obszarem Białowieskiego Parku Narodowego, zaliczonym do Światowego dziedzictwa przyrodniczego. Puszcza Białowieska jest obszarem odwiedzanym przez turystów z całego świata, ale dotychczas istniejące tu urządzenia obsługi turystów i obiekty wypoczynkowe nie odpowiadają współczesnym potrzebom turystyki i wypoczynku z uwagi na szczupłość samej bazy, jak też standard świadczonych usług.

Niedoinwestowanie Białowieży i obszaru gminy w podstawowe urządzenia infrastruktury technicznej, społecznej i komunikacji sprawiają, że gminy (i województwo podlaskie) nie wykorzystuje posiadanych atutów przyrodniczych do rozwoju na obszarze gminy turystyki i wypoczynku na miarę rangi tych atutów.

Do najważniejszych obszarów i obiektów turystycznych istniejących na terenie gminy należą:

- Puszcza Białowieska w tym: Białowieski Park Narodowy, w którym istnieją: Dom Myśliwski, Muzeum Przyrodnicze (aktualnie nieczynne), Ośrodek Edukacji Przyrodniczej, Ośrodek Hodowli Żubrów z rezerwatem hodowlanym żubrów oraz rezerwatem pokazowym zwierząt, Park Pałacowy,
- Ośrodek Edukacji Leśnej „Jagiellońskie”,
- Skansen budownictwa podlaskiego,

- Szlaki turystyczne.

Żółty – Białowieża – Narewka (19 km)

Żółty II – Białowieża – Topiło (19 km),

Zielony – Białowieża – Hajnówka (24 km),

Niebieski – Białowieża – Siemianówka (56 km),

Czerwony – miejsca pamięci narodowej ,

Czarny – szlak do miejsca mocy (3,5 km)

- Ścieżki edukacyjne: „Szlak Dębów Królewskich”, „Żebra Żubra”, „Miejsce Mocy”, „Krajobrazy Puszczy”,

- Na terenie gminy istnieją następujące urządzenia świadczące usługi turystyczne:

- Dom Myśliwski,
- Dom Wycieczkowy „Iwa” (aktualnie w remoncie),
- Dom Wycieczkowy PTTK (96 miejsc noclegowych),
- Dom Wycieczkowy „Żubrówka” (45 miejsc noclegowych)

- Pensjonat „Unikat” (20 miejsc noclegowych),
- Szkolne Schronisko Młodzieżowe (30 miejsc noclegowych),
- Kwatery prywatne (ok. 30 miejsc noclegowych),
- Zajazd „Knieja” (15 miejsc noclegowych),
- Pole biwakowe we wsi Grudki i urządzenia turystyczne „Stara Białowieża”. i inne.

W Białowieży działają następujące biura podróży:

- Biuro Turystyczne „Zielony Dom” sc,
- Biuro Turystyki „Guliwer”,
- Biuro Turystyki Alternatywnej „Zimorodek”,
- Europejska Spółka Turystyki Ekologicznej „SETEC – TOUR”,
- Biuro Obsługi Ruchu Turystycznego (prowadzone przez P.T.T.K.)

b) Sport.

Z zakresu sportu istnieją na terenie Białowieży następujące urządzenia:

- Zespół sportowy przy ul. Sportowej na który składają się :
 - Stadion sportowy (boisko do piłki nożnej i bieżnia żużlowa oraz trybuny),
 - Boisko do koszykówki o nawierzchni asfaltowej,
 - Kort tenisowy o nawierzchni asfaltowej,
- Zespół sportowy przy Technikum Leśnym na który składają się:
 - Boisko do piłki nożnej,
 - Kort tenisowy,
 - Boisko do siatkówki,
 - Sala gimnastyczna,
- sala gimnastyczna z siłownią przy Szkole Podstawowej.

3.3.6. Administracja, łączność, nauka i inne

a) Z zakresu administracji istnieją w Białowieży:

- Urząd Gminy,
- Bank Spółdzielczy
- Komisariat Policji,
- Dyrekcja Białowieskiego Parku Narodowego,
- Nadleśnictwo Białowieża,
- Straż Graniczna,
- Parafia Kościoła Rzymskokatolickiego,
- Parafia Kościoła Prawosławnego,

b) Z zakresu łączności istnieje 1 urząd pocztowy – telekomunikacyjny w Białowieży.

W gminie jest 562 abonentów telefonicznych. Na 1000 abonentów przypada 191 abonentów (w województwie podlaskim jest 198,4 abonentów na 1000 mieszkańców a w powiecie hajnowskim 125).

c) Z zakresu nauki i innych:

- Białowieska Stacja Geobotaniczna Uniwersytetu Warszawskiego,
- Instytut Badawczy Leśnictwa, Zakład Lasów Naturalnych,
- Zakład Badania Ssaków Polskiej Akademii Nauk,
- Towarzystwo Ochrony Puszczy Białowieskiej,
- Północnopodlaskie Towarzystwo Ochrony Ptaków „Wejmutka”,
- Polskie Towarzystwo Turystyczno – Krajoznawcze,

3.3.7. Inne usługi.

Na terenie gminy występują następujące inne usługi:

- a) Strażnica OSP w Białowieży,
- b) Baseny przeciwpożarowe we wsiach: Białowieża, Podolany, Zastawa, Pogorzelce, Teremiski,
- c) Cmentarz w Białowieży (parafialny parafii prawosławnej, katolickiej i innych wyznań).